

A Magyar Hiszekegy és a teozófia

Ha van a magyar irodalomban mű, melynek egészen hihetetlen sors jutott osztályrészül, az Papp-Váry Elemérné, született Sziklay Szeréna 1920 nyarán született, négy-soros verse, a Magyar Hiszekegy. Egy egész ország szavalta több, mint két évtizeden át, teljes átéléssel, hogy „Hiszek egy Istenben, / Hiszek egy hazában: / Hiszek egy isteni örök igazságban, / Hiszek Magyarország feltámadásában.” A Magyar Hiszekegy az iskolai ünnepségek állandó darabja volt, Szabadi Béla meg is zenésítette. Az 1945 után betiltott irredenta sorok a két világháború között nemcsak füzetek és könyvek borítóin jelentek meg, de az iskolai osztályterem falán, emlékműveken és középületeken, továbbá különböző anyagú (márvány, fém stb.) táblákon, változatos kivitelben, vésvé, domborítva, festve is. Mindenütt beléjük ütköztek a kortársak, egyszerűen nem lehetett kikerülni őket. Nem túlzás azt állítani, hogy akkoriban a legtöbbit idézett és szavalt poéta a korabeli kritikusok által teljesen figyelmen kívül hagyott Papp-Váry Elemérné volt.

Verse az 1920 június negyedikén Magyarországra rákényszerített trianoni békeszerződés elleni elemi erejű tiltakozást fejezte ki. Úgy született, hogy a Területvédő Ligából alakult Védő Ligák Szövetsége, Urmánczy Nándorral az élen, 1920 nyarán pályázatot írt ki „a reváns eszméjét ébren tartó” imára és fohászra, és a nagy tekintélyű Rákosi Jenő Papp-Váry Elemérné művének ítélte oda az első díjat. Az 1881-ben Sziklay Ede, Gömör megye szolgabírája, Abaúj megye főispánja és Kassa díszpolgára lányaként Jánokon született, Rozsnyón nevelkedett, háromgyerekes asszonyt, egy gyalogsági tábornok feleségét életében kevésbé ismerték. Az 1923-ban, negyvenkét éves korában meghalt költőnő még 1920-ban kibővítette a Magyar Hiszekegyet, és Hitvallás címmel tizenöt szakaszos, szintén hatásos verset írt belőle. Ezt azután számtalanszor elszavalták, talán többször is, mint az egyetlen, népszerűségében vele összemérhető verset, Petőfi Sándor Nemzeti dal című költeményét.

Mi volt a titka ennek az elképesztő, sok tekintetben még ma is érvényesülő hatásnak? Mitől lett ez a művészileg igénytelen, kifejezetten egysíkú költemény olyan, hogy a Budapesti Hírlap 1920. szeptember 12-i száma joggal írta róla: „Ehhez nem kell kommentár. Ezt megéri a gyermek, ettől megdobban az aggastyán szíve.” A Gömbös Gyula által szerkesztett MOVE című hetilap 1920. október 20-i számában terjedelmes cikket közölt A nemzeti ima szerzőjénél – Látogatás Papp-Váry Elemérné Sziklay Szerénánál címmel. Ebből kitűnik, mennyire súlyosan traumatizált lelkiállapotban találta magát a magyar közvélemény a trianoni döntés után. „...amióta hazánk eleven testének feldarabolása valóság lett, azóta megtermett szívünkben – a hit. Azóta van meg bennünk a közösségnek az az érzete, mintha mindannyiunknak közös bánata, egy közös halottja lenne. Ez hozta meg nekünk a bizalmat egymás iránt és főleg önmagunkban, s a bizalom nyomán már beköltözött szívünkbe a hit. Nem kellett

más, mint egy ihletett lélek, amelyen, mint egy szeizmográfön végig rezdüljön ez az érzés; nem kellett hozzá, mint hogy ez a rezgés egy Isten áldotta pillanatban testet öltson – hogy létrejöjjön a legszebb imádság, melyet valaha magyar az ajkára vett: Hiszek egy Istenben...”

Papp-Váry Elemérné, aki „a Felvidék egy elszakadt leánya” jelígyével pályázott és nyert művével a kormányzati támogatással meghirdetett pályázaton, olyan húrokat pendített meg „a nemzet lelkében”, melyek hosszan tartó visszhangot keltettek. A trianoni békediktátum, melyet az első világháború lezárásaként, a Versailles környéki békerendszer részeként fogadtattak el Magyarországgal, kétségtelenül sokkolta a magyar közvéleményt, mely nem volt felkészülve arra, hogy az ország a végső rendezés során területének kétharmadát, a magyar lakosságnak pedig mintegy a harmadát el fogja veszíteni. De ez a sokk nem ad teljes magyarázatot arra a hihetetlenül erős érzelmi hatásra, amit a Magyar Hiszekegy és a Hitvallás kiváltott a nemzeti tudatból.

Papp-Váry Elemérné Magyar Hiszekegye nem csak a gyász érzését örököltette meg. Imája az Apostoli Hitvallás, a Credo formáját öltötte, ami formájában, de tartalmában is Jézus Krisztus szenvedésével, halálával és feltámadásával kötötte össze a magyarság megpróbáltatásait. De ettől a költeménytől (különösen, ha figyelembe vesszük folytatását, a Hitvallást), távol állt a keresztény irgalom és megbocsátás. Irracionális síkra emelte a megrendítő csapás érzését és az isteni igazságszolgáltatáshoz folyamodott elégtételért. Kimondatlanul bár, de utat nyitott a kollektív bűnbakképzés felé, s ezzel hosszú időre valósággal megmérgezte a léghőrt. Hiszen ha az ártatlan magyarsággal szemben Trianonban olyan iszonyú, megbocsáthatatlan bűnt követtek el, ami csak Krisztus keresztre feszítéséhez hasonlítható, akkor azért valakiknek felelnie kell. Az isteni büntetésnek le kell sújtani a csehekre, a románokra, a szerbekre, és legfőképpen a zsidókra, akik a haza területét, szent testét szétmarcangoló antantot a magyarságra uszították. Az 1920 június negyedikén aláírt békeszerződés nyomán feltámadó vádak, melyeket a felfoghatatlan kínokat elszenvedő áldozat nevében fogalmaztak meg a hazai sajtóban, kezdettől fogva szenvedélytől fűtöttek, abszurdak és irracionális voltak. A trianoni sokkhatásra spontán módon született, teljesen alaptalan, irredenta, egyszersmind antiszemita spekulációk elképesztően szívósnak bizonyultak. (Ezekre épült Csurka István A hatodik koporsó című, már a rendszerváltás után írt, utolsó drámája is, melynek bemutatójáról végül lemondott az Új Színház.) Papp-Váry Elemérné Hitvallása olyan összefüggésbe helyezte a történelmi Magyarország veszteségét, mely tartósan befolyásolta a legalább két nemzedék gondolkodását, kizárta a megbékélést, a racionális kompromisszumokat a Kárpát-medence nemzetiségeivel, illetve „a trianoni utódállamokkal”.

A vers háttérében nem a kereszténység, hanem egy különleges, szűk körben ma is ható gondolati rendszer, a teozófia húzódik meg. Papp-Váry Elemérné gyakorló teozófus volt, de erről a MOVE hetilapjában megjelent riportban egyetlen szó sem olvasható. Pedig a cikk szerzője, aki olyan kristálytisza női lelket talált a költőnőben, mely „a mi nagyasszonyainkban lakozott”, és „Turán óta száll anyáról leányra”, sok mindentről ír, valósággal áradozik. Szeréna szavaiból, melyet az újságíró lejegyzett,

azért világosan kitűnik, hogy izzó hazafiságát mennyire áthatotta a teozófia, a keleti bölcsesség és a nyugati misztika sajátos keveréke: „Én nem tehetek róla – mondja öméltósága – de amióta ez a borzalmas országvesztés megtörtént, én nem tudok megnyugodni... De ez nem maradhat így! Az Isten, aki 'teremthet s ronthat száz világot', a nemzetek életét is kimérte. És az ő végtelen bölcsessége előtt nincs okozatok nélkül. Amikor ő bennünket ide vezetett, nem kaptunk tőle mást, mint a kardunkat és a Kárpátokat. És ezzel az örökséggel védelmeztük a Nyugatot a Kelet minden áramlata ellen már ezer esztendeje. Ez a mi világtörténelmi hivatásunk. És ha ehhez hívek maradunk, ha a Hiszekegy gondolata a lelkünkben eleven valósággá válik, akkor Magyarországunk újra nagyvá kell lennie! Én nemcsak hiszem, hogy feltámadunk, én érzem és tudom!”

A Magyar Hiszekegyet, illetve Papp-Váry Elemérné egész pályafutását, és az irridenta gondolat érzelmi töltését nem érthetjük meg anélkül, hogy tisztában lennénk vele: a költőnő a spritizmusból kisarjadt teozófia, illetve a „hungarozófia” elkötelezett híve volt. Részt vett a Magyar Teozófiai Társulat munkájában, és az ott magáévá tett eszmék más verseiben is megjelentek. Leghosszabb műve, a Turán legendája című „mitikus költemény” elején ez olvasható: „A magyar teozófiai társaságnak ajánlja testvéri szeretettel a szerző”. Halálakor, a Teozófia című folyóirat szerkesztője, Gy. Takács Béla így búcsúztatta: „A jövő jele, hogy teozófus testvér írta ezt az imát – ti. a Hitvallást, melynek első három sora a Magyar Hiszekegy –, ezt a hatalmas mantrát, mely összeköti Magyarország egész jövőjét a Teozófiával.” 1923. november 15-i temetésén Nádler Róbert, a Magyar Teozófiai Társaság elnöke nyíltan hangot adott annak a reménynek, hogy a költőnő lelke reinkarnálódik, szelleme visszatér: „Te a magasabb világokban élő lélek vagy, ki oly gyönyörűen tudtad négy rövid sorban összefoglalni a legmagasztosabb Teozófiának lényegét, úgy, ahogy minden magyar ember szívében élnie kellene. Te vagy a forró hazaszeretnek és az Istenben való alázatos hitnek a példaképe. Légy az nekünk a jövőben is és segíts bennünket ezentúl is, nemzetünk életének legnehezebb napjaiban. Nem búcsúzunk Tőled, mert hisszük, hogy nem szakadunk el soha, Maradj velünk!”

Papp-Váry Elemérné munkásságára még visszatérünk, de most mindenképpen terjedelmes szellemtörténeti kitérőt kell tennünk. Csak a XIX. század végi, XX. század eleji európai eszmeáramlatok elemzése révén érthetjük meg, legalább nagy vonalakban a teozófia, és belőle kifejlődött irányzatok, az ariazófia és az antropozófia lényegét, illetve azt a vonzerőt és inspirációt, melyet ezek az irányzatok a korabeli politikai, vallási és tudományos gondolkodásra gyakoroltak.

A teozófia okkult, azaz csak a beavatottak számára hozzáférhető misztikus filozófiai rendszer, ugyanakkor szinkrétikus – azaz különböző hitek elemeit integráló – vallás is. Érdemes idézni a Magyar Teozófiai Társulat 1913-ban kiadott, Mi a teozófia? című ismertető füzetét, melynek ez volt az alcíme: Felvilágosítások a teozófia iránt érdeklődőknek. „A Teozófia az igazságnak teste, mely alapjául szolgál minden vallásnak és melyet senki kizárólag magáénak nem tarthat. Oly bölceletet nyújt, mely érthetővé teszi az életet és megtanít a fejlődésünket eszközölő igazságra és szeretetre.

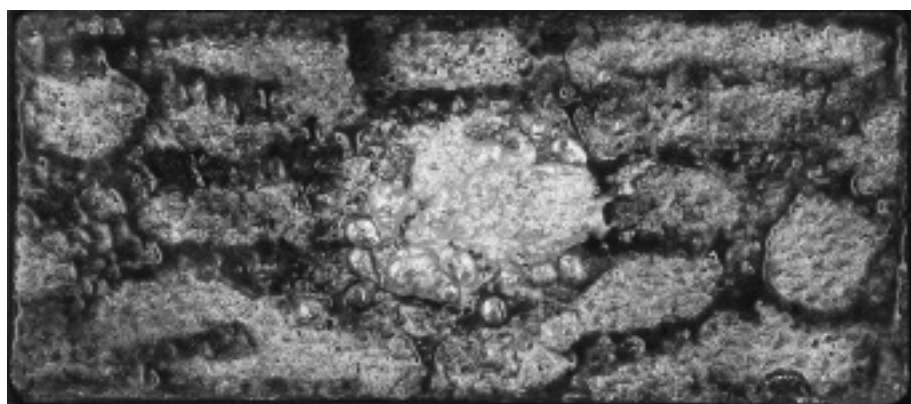
A halálnak megadja a megfelelő helyét, amennyiben egy végtelen élet időnkint megismétlődő eredményének nevezi, mely megnyitja előttünk egy teljesebb és ragyogóbb létnek kapuját. A teozófia visszaadja az embereknek a szellemek tanát, mert megtanítja arra, hogy a szellem az ember maga, az értelem és test pedig csak annak szolgálja. Megvilágítja a vallásos írásokat és tanokat, mert leemeli a fátyolt azok rejtett értelméről és így igazolja is őket az értelem korlátja alapján, amit azok a nézetek szerint is mindenkor igazoltak szoktak lenni.”

A titkos, ezoterikus vagy okkult tanítások, amelyek csak egy csoport beavatottjai számára ismeretesek, egyidősek az emberiséggel. A XIX. századi spiritizmus, mely nem illeszkedett a vele egy időben megerősödő és dominánssá vált tudományos világképhez, ugyanolyan titkos tanítás volt, mint elődei, a mágia, a Kabbala, az alkímia, az asztrológia vagy a gnoszticizmus, melyeknek ekkorra már kiterjedt irodalma volt, és a XVIII. században már a szabadkőművesek vagy a rózsakeresztesek is elmélyedtek benne.

A XIX. században a nagy történelmi egyházak befolyása mindenütt érezhetően meggyengült a vallásos érzés, a túlvilági élethez fűzött remény és az Istenbe vetett hit fölött. Ez aztán a vallási irányzatok elburjánzásához, a tudomány, a vallás és a filozófia szintézise iránti igényhez, új eszmeáramlatok megjelenéséhez vezetett. A természetfölötti, misztikus világgal való közvetlen kapcsolat ósrégi igénye tovább élt, csak újabb és újabb formákat és tanításokat keresett, melyek magukba olvastották a kor divatos tudományos elméleteit és a társadalmi tudat egyes elemeit, így próbálva enyhíteni az emberiséget eltöltő szorongást a felgyorsult modernizációtól, érezhetően bizonytalanná váló jövőtől. Új, szinkretikus, a judaizmust és a kereszténységen kívül az iszlámot és az indiai kultuszokat, elsősorban a buddhizmust és a hinduizmust is felhasználó, eklektikus vallások alakultak ki, mint a Baháj, a Barghawata, az Újvilág kultuszai (a Candomblé, a Vudu és a Santeria) vagy Észak-Amerikában az Unitáriánus Univerzalizmus, illetve az őslakók és a fekete közösségek számtalan népi kultusza. Mindezek a szinkretikus vallások, illetve tanítások természetesen kapcsolódtak össze az ezoterikus hagyománnyal. Megalapítóik, első tanítóik egyszersmind beavatottak is voltak, akiket természetfölötti erők inspiráltak, velük álltak kapcsolatban, rejtett tudásukat pedig követőik kis, kiválasztott csoportjának adták át.

A szinkretikusnak nevezhető vallási tanítások közül Európában a XIX. század végén és a XX. század elején a hagyományos vallásoktól elforduló, de a misztikára fogékony értelmiségi elite a teozófia gyakorolta a legnagyobb hatást. Ez az isteni igazság és bölcsesség helyreállítását tűzte ki célul, oly módon, hogy az ember ne legyen kiszolgáltatva különböző egyházaknak és szellemi áramlatoknak, hanem tudatának transzcendentálása, meghaladása révén maga pillantson bele a spirituális világok „valóság szintjeibe”. A megvilágosodást az önművelő ember az isteni bölcsességet birtokló bölcsék közreműködésével, beavatásokkal érheti el. A teozófia földi gyökerei Indiába, nem transzcendens forrásai pedig az isteni teremtő princípiumokig nyúlnak vissza. Alapítója, Helena Blavatsky (eredeti nevén *Jelena Petrovna Blavatszkaja*) nem tartotta magát prófétának, hanem csak „vissza kívánta tenni” a dolgokat az emberi fe-

jekben az őket megillető helyre. Tanítása alapelveit tekintve okkult irányzat, amely az isteni kinyilatkoztatást helyettesítő „titkos tudás” létét feltételezi. A teozófia úgy tartja, hogy ez a bölcsesség végtelen, ezért kimeríthetetlen, így az ember számára közvetlenül nem hozzáférhető, de a spirituális tudat az extázis állapotában képes felfogni. A modern okkultizmus legjelentősebb gondolkodói voltak H.P. Blavatsky mellett Rudolf Steiner, C.G. Jung, G.I. Gurdjieff és René Guénon.

A huszadik századi nyugati okkult és ezoterikus áramlatok, a teozófia vagy antropológia közös jellemzője nemcsak az, hogy kötődtek a spiritizmushoz, hanem az is, hogy művelőik egy része társadalmi és politikai hatást is kívánt gyakorolni, ezért többé vagy kevésbé szorosan kapcsolódott egyes nacionalista mozgalmakhoz. Gondolataik jelentős szerepet játszottak a tudomány, elsősorban a pszichológia és a pedagógia fejlődésében, miközben eszméik Közép-Európában befolyásolták a politikai gondolkodást is.

H. P. Blavatsky, ez a kalandos életű orosz asszony 1831-ben, Oroszországban született *A Jelena Petrovna Hahn* néven az ukrajnai Jekatyerinoszlavban (ma: Dnyipro-petrovszk). Arisztokrata származású orosz ezredes lánya volt, és korán érdeklődni kezdett az ezoterikus tanítások iránt, tanulmányozta a nagyapja, a szabadkőműves Pavel Dolgorukov herceg könyvtárában fellelhető forrásmunkákat. Tizenhét éves korában férjhez ment Blavatsky tábornokhoz, Grúzia helyettes kormányzójához, akitől három hónapi házasság után megszökött, és vagy huszonöt évig kóborolt a világban, megfordult Nyugat-Európában, Amerikában, Afrikában, Ázsiában. Feltehető, hogy ekkortól kezdve tudatosan törekedett a keleti vallások és kultúrák megismerésére, mert a forrásoknál akarta tanulmányozni a titkos tudást, melynek szentelte magát. Az okkultizmus iránt érdeklődő asszony sokat utazott Tibetben és Indiában. Mindenütt tanulmányozta a szent szövegeket, valamint a „szóbeli hagyományt”, amit jógik, varázslók, és más „szent emberek” adtak át neki.

Élénken érdeklődött a politika iránt is. Csatlakozott Garibaldihoz, egy csatájában meg is sebesült, majd később felajánlotta szolgálatait az orosz titkosszolgálatnak. Hosszabb ideig spiritiszta médiumként működött, majd Londonban telepedett le. Innen az Egyesült Államokba utazott, és megismerkedett egy Henry Steel Olcott nevű férfival, akivel megalapította a ma is fennálló Teozófiai Társulatot. Tanítása célját a következőképpen fogalmazta meg: „A Teozófia nem új vallás és nem is a régi vallásokat akarja lerombolni, senkitől sem követel semmiféle különleges hitet és nem csatlakozik semmiféle 'vallási vezetőhöz'. Nyomatékosan hangsúlyozza, hogy nem óhajt külön szekta lenni és hogy sohasem volt ilyen. A Társulat tagjai közé választ bármely valláshoz tartozó tisztességes egyént, ha az hajlandó a türelmesség erényének kölcsönös gyakorlására és támogatására az igazság felderítésében.”

Blavatsky asszony 1878-ban New Yorkból Indiába, egy Adyar nevű városba helyezte át a Teozófiai Társulat központját, hogy ezzel is hangsúlyozza tanítása kötődését a „kelet bölcsességéhez”. Ugyanakkor ő maga továbbra is sokat utazott, 1884 júliusában Elbertfeldben személyesen részt vett a főmunkatársa, Henry Steel Olcott kíséretében a német Teozófiai Társaság megalapításában, melynek első elnöke Wil-

helm Hübbe-Schleiden, a hamburgi Gyarmatügyi Hivatal főtitkárja volt. A császári Németországban a teozófia rövid idő alatt nagy népszerűsége tette, az itt elért sikerek ellensúlyozták indiai kudarcait. 1884 elején ugyanis Madrasban botrány tört ki, és a teozófusokat sarlatánsággal vádolták. Blavatsky módszerei, miszerint okkult jelenségeket és a mestereitől eredő üzeneteket produkált, gyanút keltettek a környezetében, s végül vizsgálathoz, majd egy nemkívánatos jelentéshez vezettek, melyeket a *London Society for Psychical Research* készített tevékenységükről. Ezek után a teozófusok első nemzedéke 1885-ben elhagyta Indiát. (A másik, nemzetközi visszhangot kiváltó botrány akkor tört ki, amikor Annie Besant, aki Blavatsky asszony halála után a teozófus mozgalom vezére lett, 1910-ben, Indiában jövendő „világtanárrá”, „élő Buddhává” nyilvánított egy Jiddu Kristamurti nevű gyermeket, aki azután felnőtt. Az 1920-as évek végén kilépett a „Keleti Csillagrendből”, melyet számára alapítottak, s közölte, hogy ugyanolyan ember, mint bárki más. A Krisnamurti-ügy szakadáshoz vezetett a teozófus mozgalomban.)

Bírálati megállapították, hogy az 1891-ben, Londonban meghalt Blavatsky asszony tanítása alapján véve az európai ezoterizmus (az ókori misztériumvallások, a középkori misztika, az alkímia és a rózsakeresztes források, mindenekelőtt Hermes Trismegisztrosz, Paracelziusz, Jacob Böhme, Emmanuel Swedenborg és mások) tanításainak keleti terminológiával átírt változata. A Titkos hagyomány alapjául szolgáló, kommentárokkal ellátott szöveg, „*Dzjyan könyve*”, melyet a szerző szerint a lámák egy tibeti kolostorban őriztek, és csak neki mutatták meg, szakértők szerint soha nem létezett.

Blavatsky asszony az 1870-es évek közepén felhagyott a hagyományos szellemidézésrel, pedig spiritisztaként az Osztrák–Magyar Monarchiában elhíresült Vay Adelmához hasonló „sztár” volt a médiumok között. Az 1880-as évek második felében írta meg a *Leleplezett Izisz* című könyvét, mely az európai felvilágosodás kritikája. Majd megalkotta *A titkos tanítás (The Secret Doctrine)* című főművét, melynek alcíme: A tudomány, a vallás és a filozófia szintézise. Ebben már elítélően vélekedett a spiritizmusról.

„A Spiritiszták a Holtak Szellemében hisznek és ezeken kívül minden más fajta baba osztályba tartozó lényt tagadnak. Csak az okkultisták és kabbalisták értelmezik ésszerűen a régi tradíciókat, amelyek most egyrészt dogmatikus hitben, másrészt dogmatikus tagadásokban érték el tetőpontjukat. Mert a hit is, a hitetlenség is, csak egy kis darabkáját fogja fel a szellemi és fizikai megnyilvánulások végtelen láthatárából. Így mindegyiknek igaza van a saját szempontjából és mindkettő téved, ha hiszi, hogy saját szűk korlátaiban átfoghatja az egészet, mert – ezt soha nem teheti. Ebben a tekintetben a Tudomány, a Teológia, de még a Spiritizmus is alig tanúsít több bölcsességet, mint a struccmadár, amely a lába mellé dugja a fejét a homokba és biztosra veszi, hogy az, amit ő nem lát, és ami ostoba fejtől elfoglalt kicsi területen kívül esik, az nem létezik.”

Az 1891-ben, Londonban meghalt Blavatsky asszony *A titkos tanítás* című művének kétségtelenül nagy fantáziáról és elragadtatásról tanúskodó „eredetmítosza”

gyakorolta a legnagyobb hatást a korabeli értelmiségi közvéleményre. Ezt a mítoszt, illetve az erre alapított teozófiai teóriát azért érdemes részletesebben ismertetni, mert a korabeli természettudomány bizonyos elemeit is integrálta, és ezzel utat nyitott az irracionális politikai gondolkodás bizonyos áramlatai felé, melyet „ariazófiának” nevezünk. A teozófia eredetmítoszai ugyanúgy kozmikus látomásokra épülnek, mint a spiritisztáknak a túlvilági életről, a lélekvándorlásról, a szellemek birodalmáról és az isteni fényességről kifejtett gondolatai, olykor ihletett beszámolóí. (Ezeket a teozófusok tovább gazdagították, és magukénak vallják.)

A Titkos tanítás négy kötetből álló, óriási terjedelmű, nehezen követhető értekezés, mely leírja Isten – vagy a teremtő Szellem – munkálkodását a teremtés egy periódusának kezdetétől a végig. Blavatsky asszony a teremtést vég nélkül folyó, újra és újra kezdődő és befejeződő folyamatként írja le. Ekként ábrázolja a jelenlegi univerzumot, kezdve a születésétől, az alakító erőkről, illetve a jelentésüktől. Az első kötet, melynek címe A világ teremtése (*Cosmogensis*) az isteni lét világegyetemet betöltő emanációjáról szól, mely az isteni terv szerint hét „körön” vagy kibomlási cikluson keresztül ment végbe. A kozmoszban működő isteni teremtő erőt a tibeti guruk által beavatott Blavatsky Fohatnak nevezte, mely elektromosság és napenergia, valamint az „istenek objektivizált gondolataként” nyilvánul meg. E bonyolult, sok áttétellel működő, ciklusos rendszer fázisainak állomásait Blavatsky különböző ezoterikus szimbólumokkal, köztük háromszögekkel, hármasspirálokkal (triszkelion), továbbá svasztikákkal érzékeltette. A szerencse és termékenység keleti jeleként ismert svasztikát annyira kedvelte, hogy a Teozófiai Társaság pecsétjében is szerepeltette, más szimbólumokkal együtt. Míg a háromszög a szabadkőművesektől származott, a svasztikát Hitler és a nemzetiszocialisták tőle vették át, szarait ellenkező irányba fordítva, horogkereszt formájában.

A második kötet, Az ember teremtése (*Antropogenesis*) foglalja magában a teozófia „eredetmítoszáit”. Ez kétségtelen fantáziáról és elragadtatásról tanúskodik, és nagy hatást gyakorolt a korabeli értelmiségi közvéleményre. A benne kifejtett mítoszt, illetve az erre alapított teozófiai teóriát azért érdemes részletesebben ismertetni, mert a korabeli természettudomány bizonyos elemeit, mindenekelőtt Darwin evolúció-elméletét is integrálta, és ezzel utat nyitott az irracionális politikai gondolkodás bizonyos áramlatai felé, melyet „ariazófiának” nevezünk.

A teozófia az ember kialakulását a kozmikus, fizikai és spirituális evolúciónak tulajdonította. Blavatsky szerint a teremtés mindegyik köre „tanúja volt két, egymást követő gyökérrassz felemelkedésének és bukásának, amelyek a spirituális fejlődés első négy fázisában alászálltak, egyre jobban belegabalyodva materiális világba (a Fényből a Sötétségbe való Bukás gnosztikus képzelete elég nyilvánvaló), majd az egyre magasabb rendű gyökérrasszokon keresztül az ötödik fázistól a hetedikig emelkedtek. Blavatsky szerint a jelenkori emberiség az ötödik gyökérrasszt alkotja azon a bolygón, mely a negyedik kört már megtette, így a faj előtt a spirituális fejlődés folyamata áll. Az ötödik gyökérrasszt az árja rassznak nevezték, amely azon atlantisi rasszt követi,

amely nagyrészt elpusztult közép-atlanti kontinenst elöntő árvízben” írja az oxfordi professzor, Nicolas Goodrick-Clarke A nácizmus okkult gyökerei című könyvében.

Az ember teremtése című teozófiai alapműben leírt „fajleméletet” Artur. E. Powell angol teozófus szerző rendszerezte és foglalta össze.

„A fajok és az alfajok

A fejlődés általános tervének céljai érdekében az emberi birodalom minden bolygói időszak alatt hét nagy fajra oszlik, amelyeket általában gyökérfajoknak nevezünk. De talán pontosabb lenne azt mondani, hogy minden bolygói időszakban az emberi birodalom fejlődésében hét növekedési szint van, és ezek a szintek nem mindig jelölhetők ki vagy különülnek el világosan egymástól úgy, ahogyan az a mai, tisztán megkülönböztethető fajok esetében látható.

Valamennyi ilyen gyökérfaj vagy fejlődési szint tovább bomlik hét alfajra vagy alszintre, majd ezek az alfajok további hét kisebb egységre, amelyeket ágfajokként vagy nemzetekként ismerünk.

A jelenlegi bolygói időszakunkban a hét gyökérfaj az alábbi:

Első gyökérfaj: Ezt az éterikus fajnak nevezzük, mert éterikusnál sűrűbb testtel nem rendelkező faj volt. Esetében nem beszélhetünk kifejezett alfajokról, bár fejlődésének vagy növekedésének van hét szintje. Ez a faj réges-régen eltűnt a Földről.

Második gyökérfaj: Ez a hiperboreai faj, amely rendelkezett fizikai testtel, és a bolygó északi részén található, Plaksha nevű földrészt foglalta el. Mostanra ez is eltűnt a Földről.

Harmadik gyökérfaj: Ez a lemúriai faj, ami a Lemúria, vagy az ősi mondákban Shálmali nevű szárazföldet népesítette be. Nagyjából a mai Csendes-óceánban, a Déli tenger helyén elterülő hatalmas kontinens volt. A faj negroid, és néhány leszármozottja még ma is létezik, bár mostanra nagymértékben keveredtek a későbbi fajok tagjaival.

Negyedik gyökérfaj: Ez az atlantiszi faj, amely az Atlantisz – vagy ősi nevén Kusha – nevű, mostanra az Atlanti-óceánban már szinte teljes egészében eltűnt szárazföldet lakta. A Föld jelenlegi lakóinak többsége ehhez a fajhoz tartozik.

Ötödik gyökérfaj: Ez az árja faj, és magába foglalja a Föld jelenlegi népességének legfejlettebb egységeit. Európa, Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália jelenlegi szárazföldjének összessége a Krauncha nevet kapta.

Hatodik gyökérfaj: Ez a faj még nem jelent meg a Földön, bár ez hamarosan bekövetkezik. Hazája majd egy új kontinens lesz, amelynek egyes részei már elkezdtek kiemelkedni a Csendes-óceánból.

Hetedik gyökérfaj: Ez a faj követi majd a hatodikat, és egyben az utolsó lesz, ami a Földön ebben a körben vagy ciklusban megjelenik. Ma még semmit sem tudunk a kontinensről, amit benépesít majd, kivéve azt, hogy néha Pushkara néven említik.

A negyedik (atlantiszi) gyökérfaj hét alfajának nevei a következők:

Rmoahal.

Tlavatli.

Tolték.

Turáni.

Ős-szemita.

Akkád.

Mongol.

Az ötödik gyökérfaj alfajai a következők:

Hindu.

Árja-szemita.

Iráni.

Kelta.

Teuton.

Csak most kezd kialakulni a világ különböző részein.

Még nem jelent meg.”

E rövid összefoglalóból is kitűnik, hogy a teozófia eredetmítosza, a gyökérfajokról szóló tanítása, amellet, hogy erősen hatottak a fantáziára, érintkeztek a huszadik század elején elterjedt nacionalista-rasszista teóriákkal is. Ennek az a magyarázata, hogy teóriái inspirálták a nacionalista gondolkodókat, akik nemzetük sóvárogva vágyott „nagyletét” természetfölötti érveléssel támasztották alá.

A „gyökérfajok” és alfajok között nyilvánvalóan hierarchiát lehet felállítani, aszerint, hogy melyik, mikor jött létre, hiszen az emberiség a tökéletesedés felé halad, az alacsonyabb rendű fajok, a teremtő szándéka szerint átadják helyüket a magasabb rendűeknek. A Lemúriában élt negroid gyökérfaj „néhány leszármazottja még ma is létezik, bár mostanra nagymértékben keveredtek a későbbi fajok tagjaival”, írja H. B. Blavatsky nyomán A. E. Powell.

„A harmadik gyökérfaj ma is Földünkön élő maradványait leginkább az ausztráliai és az Adaman-szigeteki őslakosok, bizonyos, India hegyvidékein élő törzsek és néhány egyéb primitív törzs tagjai között lelhetjük fel. A most e testekben lakozó entitások a jelen manvantái, korai szakaszban nyilvánvalóan az állatvilághoz tartoztak, és valószínűleg a lemúriai faj evolúciója során jutottak be az emberi világba, még azelőtt, hogy ’a kapuk bezárultak’ volna a felfelé törekvő létezők előtt”, írta Lemúria továbbá élő lakóiról a teozófus szaktekintély, W. Scott-Elliott Atlantisz és Lemúria legendája című, magyarul is kiadott munkájában.

Ebből kitűnik, hogy a lemúriai gyökérfaj alacsonyabb rendű, és a Legfelsőbb Lény szándékai szerint mindenképpen meg kell akadályozni a keveredését a negyedik és az ötödik, azaz és az atlantiszi és az árja faj egyedeivel. Az atlantiszi, azaz negyedik gyökérfaj hét alfaja között Blavatsky asszony egykor élt, történelmi, illetve ma is élő európai, ázsiai és amerikai népek neveit említi, sajátos összefüggésben. Számunkra különösen a turáni és az ős-szemita alfajok érdekesek, amennyiben az előbbi a magyarok népcsaládját alkotja, míg az utóbbi lényegében a zsidóságnak felel meg. Ugyanakkor kétség sem fér hozzá, hogy az említett alfajok, minthogy a negyedik gyökérfaj eleve alacsonyabb rendű, mint az ötödik, értéktelenebbek, mint az árja-

szemita, vagy a teuton alfajok. (Előbbiek az arab, utóbbiak a germán népeket foglalják magukban.)

A teozófia eredetmítosza ugyanúgy kozmikus látomásokra épülnek, mint a spiritisztáknak a túlvilági életről, a lélekvándorlásról, a szellemek birodalmáról és az isteni fényességről kifejtett gondolatai, olykor ihletett beszámolóí. (Ezeket a teozófusok tovább gazdagították, és magukénak vallják.)

A szellemek tana, vagyis a spiritizmus tételeire alapozott tanítás, a reinkarnáció eszméjével együtt a teozófiában is meghatározó. A teozófusok igyekeztek érintkezésbe lépni a szellemek birodalmával, de immár nem a holtak lelkét idézték, hanem a bölcsesség kútfőit, akiknek a tanítását igyekeztek hasznosítani, világszemléletükbe beépíteni. Figyelmük ugyanakkor a lelki folyamatok elemzése felé fordult, ami megtermékenyítő hatást gyakorolt a pedagógia és a pszichológia fejlődésére, és külön irányzatot hozott létre, antropológiát. Ennek megalapítója Rudolf Steiner volt, aki 1902 és 1912 között a Német Teozófus Társulat főtitkára volt. Steiner A szellemtudomány körvonalai című művében is hangsúlyozta kötődését a „fizikaiság feletti világhoz”.

„A szellemtan, ha valóban az emberek szívében fog élni, át fogja hidalni a fizikai és a szellemi világ közötti kezdeti szakadékot, hogy éppen ez lesz a szellemtan az életben kifejtett hatása, ez lesz az értéke az életben. A szellemtudománynak az meg valóban csak a kezdete, amikor az ember abban látja a dolgoknak lényegét, hogy megtanuljon néhány szellemtani fogalmat és gondolatot, például az emberi lény részeit vagy azt, hogy mi mindenben részesülhet az ember a szellemi világból. Csak ha már tudjuk, hogy hogyan nyúl bele a szellemtan egész életünkbe, akkor teremti meg a hidat a fizikai és szellemi világ között, de akkor valóban, gyakorlatilag is megteremti azt.

Akkor majd nem csak passzívan viselkedünk azokkal szemben, akik átmentek a halál kapuján, hanem aktív kapcsolatban maradunk velük, eleven érintkezésében és tudunk nekik segíteni. Ehhez azonban szükséges, hogy a szellemtant bevigyük az emberek tudatába, ha a világunk egészet nézzük, ahhoz egyaránt hozzátartozik a fizikai lét és a fizikaiság fölötti szellemi lét, s hogy az ember nemcsak azért van a földön, hogy születése és halál között összegyűjtse saját magának a fizikai lét gyümölcseit, hanem azért is, hogy felküldje a fizikaiság feletti világba azt, amit csak fizikai síkon lehet megtapasztalni, ami egyáltalán csak ezen a síkon létezhet! Itt a földi életben úgy tűnik a szellemtan csak teória, csak egy olyan világnézet, amit az ember azért tesz magáévá, mert érdekli. Halálunk után viszont ez az a fáklya, amely a halál és az újraszületés között bevilágítja a szellemi világot! Aki itt a földön megveti a szellemtant, az nélkülözni fogja ezt a fáklyát; halála és újraszületése között le fog tompulni a tudata. Aki tehát szellemtudományokkal foglalkozik, az nemcsak elméleteket gyárt, hanem eleven dolgok művel. A szellemtudomány úgyszólván az élet fáklyája! A szellemi tanítások tartalma itt a földön fogalmak és eszmék formájában jelenik meg, ezek azonban halálunk után eleven erőkké válnak!”

A német, illetve az osztrák teozófiai mozgalom alapvetően eltért a mintaképének tekintett angoltól, illetve amerikaiától. Ugyanaz a mitológia, illetve misztikus képzeletvilág működtette őket huszadik század elején, de egészen más irányt vettek. A nyugati teozófusok megmaradtak az univerzális, azaz „nemzetek fölötti” ezoterika, és a keleti misztika apolitikus kultuszánál. Ez azután elsősorban az Egyesült Államokban, megalapozta a keleti vallások terjedését az értelmiség bizonyos köreiben, összefonódott hippi mozgalommal és a droghasználattal. Ugyanakkor a New Age mozgalmon keresztül fokozatosan kommercializálódott, meghódította a könyv- és lapkiadást, és helyet kért a televíziók műsoraiban is.

Németországban, Ausztriában a teozófia egyik ága már az első világháború előtt határozottan nacionalista irányba fordult. Egyes okkultista gondolkodók tudatosan kiaknázták és továbbfejlesztették a Blavatsky asszony eredeti teóriáinak rasszista elemeit, és így kifejlesztett teóriáik szervesen beépültek a nemzetiszocializmus gondolatvilágába. Magyarországon a húszas évek elején lépett színre a nacionalizmussal fuzionáló teozófia, mely ugyan nem volt rasszista, de így is maradandó hatást gyakorolt az irredenta mozgalomra, s tragikus pályára állította a magyar politikai gondolkodást. A mintának tekintett német nacionalista teozófiai világszemlélet természetesen erősen hatott Magyarországon, de hazai gondolkodás megmagyarázhatatlannak tűnő jelenségeit semmiképp sem lehet holmi „mintakövetéssel” magyarázni.

A spiritizmus utódként fellépő teozófia németországi és ausztriai fejlődését, ariazófiára és antropozófiára való szétválását nem ismertetjük részletesen, csak jelezzük, hogy rendkívül bonyolult, nehezen rekonstruálható folyamatról van szó. A korabeli német nyelvű, teozófiai irányultságú folyóiratok felsorolásából is kitűnik, hogy 1884-től kezdve, amikor Wilhelm Hübbe-Schleiden vezetésével, Blavatsky asszony és Henry Steel Olcott közreműködésével megalakult a Német Teozófiai Társulat, több tucat folyóirat, és rengeteg könyvet szenteltek az „isten bölcsességnek”. A teozófus szellemű írások valósággal burjánzottak, és a világháborús vereséget követően, a húszas évek első felében a reneszánszukat élték. Mégis, az 1912-es esztendő fordulópontra lehet tekinteni. Ekkor kezdeményezte Rudolf Steiner, aki 1902-től a Német Teozófus Társulat titkára volt, az Antropozófiai Társaság megalakulását, melynek irányvonala szembe került a nacionalizmus befolyása alá került, és a *völkisch* világméretű magukévá tevő felé teozófusokkal, az ariazófusokkal. Érdemes hangsúlyozni, hogy az ariosophia Bécsben keletkezett, még a huszadik század elején, és tanításai, különböző kiadványokon keresztül jelentős mértékben hatottak a fiatal Hitler Adolfra.

A teljesség igénye nélkül felsorolunk néhány német teozófiai folyóiratot a XIX. század végéről és a XX. század elejéről. Hübbe-Schleiden alapította a *Die Sphinx* című tudományos igényű lapot, melyben neves filozófusok és pszichológusok foglalkoztak a spiritizmussal, a pszichikai kutatásokkal és a paranormális jelenségekkel. Utódja volt a *Metaphysische Rundschau*, majd a *Neue Metaphysische Rundschau*. A teozófiai gondolkodást népszerűsítette Franz Hartmann, aki *Lotusblüthen* címmel adott ki lapot, melynek címlapján a svasztikát népszerűsítette, és Blavatsky írásainak

német fordítását közölte. További teozófus folyóiratok voltak: a *Theosophisches Leben*, a *Der teosophische Wegweiser*, a *Der Wanderer*, a *Prana*, a *Theosophie*, a *Zentralblatt für Okkultismus*, és a Rudolf Steiner által szerkesztett *Luzifer*. E kiadványokhoz népszerű könyvsorozatok társultak, teozófus olvasókörök, könyvtárak és társaságok és egyesületek működtek, melyek elsősorban Bécsben voltak népszerűek. Az osztrák fővárosban valóságos okkult szubkultúra jött létre, melyből két alak emelkedett ki: Guido von List, és a tizenhárom éven át Magyarországon élt, a magyar nacionalista teozófusokra közvetlen hatást gyakorló Lanz von Liebenfels.

Az 1848 októberében Bécsben született Guido (von) List csak az 1890-es években találkozott a teozófiával. Addig csak a *völkisch* eszmék vonzották, az osztrák folk-lór, a kirándulások, az alpinizmus, a vidéki élet. Ausztria német örökségét kutatta, elmélyedt a germán-teuton múltban, a kereszténységgel szembeállított pogány hagyományokban: állítólag már gyermekkorában megfogadta, hogyha felnő, oltárt állít majd Wotannak, a germán mitológia hadistenének. Az antiszemita, katolicizmus-ellenes és „nagynémet” George von Schönerer pártjának lelkes híve volt, Ferenc József uralkodását és a Habsburgokat élesen bírálta, végzetesnek tartotta a kettős monarchiában élő németek számára. Számos, az idealizált pogány múltban játszódó regényt és színdarabot írt, melyek elsősorban Kelet-Ausztriában és a Szudétaföldön voltak népszerűek, ahol a németek tartottak a csehek nemzeti törekvéseitől, fenyegetve érezték magukat a „szláv dominanciától”. Guido von List pseudovallása és „ellenkultúrája” nacionalista körökben rendkívül népszerű volt, különösen azután, hogy doktrínáit a teozófiából átvett eszmékkel vegyítette, és germán-teuton vágyálmait a szellemvilág felől is igazolta. Tisztelői, akik között nemcsak hóbortos tudósok és költők, de bőkezű mecénások is voltak, lelkesen vettek részt rendezvényein, és 1908-ban List-társaságot is alapítottak.

List a XIX. század végén arra a következtetésre jutott, hogy az ősi teutonok gnosztikus vallást gyakoroltak, mely híveit beavatta a természet misztériumaiba. List ezt a pogány vallást wotanizmusnak nevezte el, és az óészaki mitológikus hősi énekeket (az Edda-dalokat), továbbá a teuton rovásírást, a runákat tekintette fő forrásának. Az „ógermán világképet” és a rasszizmust ötvözte össze a teozófiával, oly módon, hogy a germánokat azonosította Blavatsky „ötödik gyökérrasszával”. Átvette a hindu kozmikus ciklusokat is, és beavatottak fennkölt gnosztikus elitjét, Wotan papságát *Armanenschaft*-nak, azaz árja uralkodó csoportnak nevezte. Azt állította, hogy ennek a magasabb rendű csoportnak a tagjai nem haltak ki, hanem tovább élnek, valójában ők voltak a templomos lovagok, az okkult tudományokat művelő szabadkőművesek és a rózsakeresztesek is. Ilyen messzire nyúló, dicsőséges múltnak természetesen ragyogó jövőbe kellett torkollnia. Az *Armanenschaft* tagjai, akik közül a kiválasztottak állandó érintkezésben állnak az egykori teuton papok szellemeivel, vagyis közvetve magával Wotannal is, megalapítják majd a dicsőséges pángermán birodalmat, ahol az árja mesterek könyörtelenül elnyomják majd a nem-árjákat. Guido von List teóriái a náci Németország SS-ének misztikus elitizmusát előlegezték meg és Heinrich Himmler, aki sokat merített az armanisták, ariazófusok és runa-okkultisták zavaros

teóriáiból. (Himmler, a teuton hitvilág és az ázsiai miszticizmus lelkes híve szervezte meg az Ernst Schäfer, a neves zoológus és SS-tiszt vezette náci tibeti expedíciót, mely igyekezett megtalálni az ősi és titokzatos várost, a Blavatsky asszony által annyit emlegetett Shambalát. Ez 1938 májusától a következő év augusztusáig tartott és az SS Ahnenerbe – SS Ősi Örökség Hivatalának védnöksége alatt végezte kutatásait.)

Mitől vált annyira népszerűvé Ausztriában az első világháború előtt a szakállas, Richard Wagner operájának gonosz, szakállas törpéihez hasonló kinézetű Guido von List ariazófiája és armanizmusa, s terjedt el olyan gyorsan az elvesztett első világháború után, a weimari Németországban? Ausztriát illetően egyszerűen nincs más magyarázat, minthogy ezek a zavaros teóriák, ha torz módon is, de reflektáltak az Osztrák–Magyar Monarchiában súlyos nemzeti identitásválságot átélő németiség félelmeire, baljós előérzetére. Az „ösgermán vallás” és az újra felidézett mágikus gyakorlat legitímálta a németiség irracionális viláгурalmi törekvéseit – hiszen a germánok egykor még az antik Rómára is vereséget mértek, legyőzték légióit... Wotan felidézett szelleme vigaszt nyújtott a szorongás, a „nemzeti kisebbség” komplexusára. A teozófiától áttemelt motívumok, a beavatási rítusok, a lelki erőforrások felszabadítása és a bevett vallások erkölcsi gátrendszerének lebontása gyorsan összeolvadt a szélsőséges nacionalista eszmekörrel, magyarázatot és vigaszt kínált a szélesebb német közvéleménynek az első világháború után is. Ez vezetett azután oda, hogy a korai nemzetiszocialisták első pártfogói között volt az okkultista Thule társaság, és a Guido von List tanításait jól ismerő Hitler az indiai svasztika kissé módosított formáját, a horogkeresztet választotta pártja jelvényéül. Guido von Listnek csak érintőlegesen volt köze Magyarországhoz (ti. az 1870-es években egy évet Mosonmagyaróváron tanult, a mezőgazdasági akadémián, apja kívánságára). Viszont az 1874-ben született Lanz von Liebenfels, a „germán teozófia” és az „Új Templomosok Rendjének” megalapítója érdeklődött Magyarországra iránt. 1920 és 1933 között itt élt, és nyilvánvaló hatást gyakorolt az ebben az időszakban működő magyarországi titkos társaságokra is.

Linz von Liebenfels ugyanúgy bécsi polgári családban született, mint mestere, de pályafutása jelentősen eltért az övétől. Bár az apja ellenezte, a Bécshez közeli Heilegkreutz Apátságban belépett a cisztercita rendbe, és 1897-ben ünnepélyes szerzetesi fogadalmat tett. Liebenfels a kolostorban elmélyült az Ótestamentum és keleti nyelvek tanulmányozásában, ezen a téren sokkal alaposabb volt a műveltsége, mint Listé. Vegyítette a keresztény antijudaista hagyományt és a rasszista gyökerű antiszemitizmussal, a tudományos gondolkodást a gnosztikussal. Teóriáit publikáltam is, ami miatt meggyűlt a baja feljebbvalóival, és 1899 áprilisában elhagyta a rendet. Ekkoriban csatlakozott Schönerer pángermán politikai mozgalomához, és valószínűleg áttért a protestantizmusra is.

Liebensfeld „újdonsága” a Blavatsky teozófiájában benne rejlő rasszista vonulatok felerősítése, történeti alátámasztása volt. Fantáziáját megmozgatta egy XIX. századi brit régész által feltárt akkád dombormű, melyen egy király elé pórázon kistermetű, emberszabású állatokat vezetnek, melyeket egy neki alárendelt uralkodótól kapott, sarc gyanánt. Azt a hipotézist állította fel, hogy ezek az alacsonyabb rendű, ember-

szabású lények egy alacsonyabb gyökérfaj tagjai voltak, és a mai emberiség, vagyis az ötödik gyökérfaj tagjai szexuálisan közösködtek és utódokat nemzettek az „alacsonyabb rendűekkel”, és ezzel büntetést szenvedtek el. Széles körben publikált szexuálrasszista és okkultista teóriát elegyítette különböző tudományos, többek között genetikai elméletekkel, és azt állította, hogy a „démoni állatemberek” ma is fenyegetik a magasabb rendű, árja civilizációt.

Az asztrológia iránt is erősen érdeklődő Lanz von Liebenfels a nézeteit a saját maga által kiadott, és a bécsi trafikokban terjesztett Ostara füzetekben népszerűsítette nézeteit. Az Ostara (a szó ógermán nyelven tavaszt jelent) olvasói között megtaláljuk a fiatal, akkor Bécsben élő Adolf Hitlert is, aki személyesen is felkereste őt. Liebenfels 1908-ban megalapította az Új Templomosok Rendjét (Ordo Novi Templi, ONT), mely a pogány mitológiához, a beavatási rítusokhoz és a szellemidézéshez egy új, pogány lovagrendet kapcsolt, és nagyszabású pángermán ünnepségeket rendezett Bécs környékén, melyek sokakat vonzottak. Az ONT és a szexuálrasszista elmélet egyértelműen az SS szervezetét, illetve „fajnemesítési programjait” előlegezte meg.

Lanz von Liebenfels 1920-ban érkezett Magyarországra, miután előzőleg erősen belekeveredett a politikába: előző év húsvétján, Münchenben kis híján megölte egy forradalmi kommandó, és a weimari köztársaság sem kedvezett szélsőséges nézeteinek. Ezért határozott úgy, hogy az ellenforradalmi Magyarországra költözik. Bizonyára meghívásnak tett eleget, hiszen Horthy környezetében, a Fővezérség sajtóosztályán kapott munkát. Bensőséges kapcsolatokat ápolt a magyar politikai elit egyes köreivel és a Balaton-felvidéken, Szentantalfán, egy középkori templomromot vásárolt meg és állított helyre. Itt alapította meg Marienkamp – Szent Balázs szeretetház néven az ONT magyarországi kolostorát, ahol utópikus kommuna működött. 1933-ban tért vissza a „megújult” hitleri Németországba, de nézeteit még az SS ideológusai is túl radikálisnak, őt magát pedig összeférhetetlennek találták, így ebben az időszakban nem kompromittálta magát, és 1952-ben ágyban, párnák között halt meg.

Magyarországon a teozófia rendkívül népszerű volt, hívei 1907 és 1918 között, majd 1921 és 1928 Teozófia címmel folyóiratot is kiadtak. Az irányzat tekintélyes német, angol és amerikai képviselői tartottak előadásokat Budapesten, melyeket sokan látogattak. A folyóirat szerkesztői a következőképpen fogalmazták meg a Magyar Teozófiai Társulat programját, melyet minden szám belső borítóján újra megismételtek.

„A Magyar Teozófiai Társulat 1905-ben alakult a külföldön működő azonos törekvésű társulatok mintájára.

Hármas célja van:

A különböző vallások és bölcséleti rendszerek közös benső lényegének felismerésére törekszik. Az így nyerhető ismeret segítségével a tudományos kutatás és a vallások közti összekötő kapcsot óhajt létesíteni.

Ezen vallási vagy bölcséleti (teozófiai) ismereteinket az emberek együttéléséből származó állapotok javítására, az emberek kölcsönös megértésének és testvériségének előmozdítására akarja felhasználni.

Tanulmány tárgyává teszi azon működéseket, amelyek útján az altruisztikus fel fogás, a művészi hajlam és egyéb, az ember szellemi és erkölcsi fejlődésénél együttműködő erők és tehetségek tökéletesíthetők.”

E vonzó törekvések és célok hátterében azonban a korabeli teozófia erkölcsi bizonytalansága, etikai megalapozatlansága húzódott meg. Kétségbe vonta a kinyilatkoztatott erkölcsi törvényeket, mindenekelőtt a Tízparancsolatot, pontosabban „feloldotta” őket a nyugati misztika és a keleti kultuszok szinkretikus keverékében. Ez tűnik ki a Magyar Teozófiai Társulat 1913-ban kiadott *Mi a teozófia?* című ismertetőjéből is.

„Az erkölcsöket illetőleg a teozófia az egységre alapítja tanait, mert minden alakban egy közös Életnek kifejezését látja. Ebből az az igazság származik, hogy ami egynek árt, árt valamennyinek. Aki rosszat tesz, vagyis mérget hint az emberiség élet-vizébe, az Egység ellen vétkezik. A teozófiának nincs erkölcsi törvénykönyve, mert ő maga a legmagasabb erkölcsiségnek megtestesülése. Tanítványait minden valásnál magasabb erkölcsökre oktatja, összegyűjtve a világhitek kertjének legillatosabb virágait. Társulatának nincs törvénykönyve, mert ha volna általánosan kötelező, az csakis az átlagosság köznapi, alacsony színvonalán állhatna; holott a társulat arra törekszik, hogy tagjait minél magasabb szintre emelje. Éppen ezért örökké a legmagasabb eszményeket állítja eléjük és a legmagasztosabb törekvésekre buzdítja őket. Mózes törvényeit mellözi, hogy Buddhának, azaz Krisztusnak szellemében haladjon. A belső törvényt igyekszik fejleszteni, nem a külsőt rákényszeríteni híveire. Legkevésbé fejtett tagjaival szemben az átalakítás módszerét követi, nem az előzését.”

Bár a teozófia univerzális, „nemzetek fölötti” jellegét hangsúlyozó külföldi vendégelőadók, így a Blavatsky asszony utódjának tekintett, nagy tekintélyű angol Annie Besant is, többször is jártak Magyarországon, és tartottak előadást, a „gyökérfajok” hierarchiájára elméleti rendszert építő német teozófusok hatása már a világháború előtt erősen érezhető volt. Íme néhány részlet a Teozófia 1913-as évfolyamából, Hermann Rudolph Egy új emberfaj keletkezése című eszme-futtatásából: „Az emberiség titkos tanítói ismerik a fejlődés törvényeit és az ő feladatuk az emberiséget, a fajokat és a népeket a törvényekben megnyilvánuló Isteni Akarat értelmében vezetni. Előre látják a mai faj fizikai és erkölcsi romlását, melynek máris számos jele van és ezért törekednünk kell az új, hatodik gyökérfajt bevezetni, amely, mint mondják, néhány száz év múlva fog megjelenni. Minden jel arra mutat, hogy a mai kultúrnépek fizikailag és erkölcsileg mindinkább korcsosodnak. Korszakok óta végbemenő jelenség ez, az emberiség materiális gondolkodásmódja és életmódja következtében. Ha a természet magára hagyatva maradna, csakhamar visszasüllyedne, az ember ismét állattá lenne, melyből – formáját tekintve – kiindult.”

Hermann Rudolph szerint új emberfaj keletkezik, mert „az árja faj elvégezte a rábízott missziót”. A Manu (Tanító) ismét egy új fajt készül alakítani, és tanítványait

az árja faj Adeptusainak védelme alá helyezi, hogy az új fajt védelmezzék, vezessék”. Mindebből következik a Teozófiai Társulat küldetése, ami nem más, mint „a népek erkölcsi és szellemi regenerációja és megnemesbítése, amiből azután a fizikai egészség következik, a néhány évszázad múlva fellépő gyökérfaj jövetelét előkészíteni. Természetesen lehetetlen, hogy az összes népek mindjárt kezdetben az új fajhoz csatlakozzanak, a hatodik faj szükséges tulajdonságait csak néhány igen előrehaladott lélek bírja, kiknek java része még nem inkarnálódott. A többi összes számba jöhető egyedeknek ki kell fejleszteniük lelkük felsőbb erőit és tulajdonságait, hogy kisebb vagy nagyobb számú reinkarnációk (újra testesülések) útján beléphessenek az új faj testvéri kötelékébe.”

Figyelemre méltó Teozófia 1915 januári számában olvasható eszmefuttatás, mely a világháború okait elemzi teozófiai szempontból, egy előadás nyomán, melyet Nádler Róbert, a Magyar Teozófiai Társulat elnöke tartott 1914. évi november 19-én a Magyar Királyi Honvédelmi minisztérium hadsegélyező hivatala céljára, a harcban elesett özvegyek és árvák (sic!) javára. Mindenekelőtt leszögezte: „A világháború világevulúciót jelent, ezért nincs okunk a megijedésre.” Ebből vonta le a következtést: „Legyünk rajta, hogy a háború purifikáló hatása érjen bennünket is, úgy, hogy velünk együtt mindenki ezen irtozatos Istenítélet által tisztuljon és nemesedjen és hogy így egy jobb és erkölcsileg magasabb fokon álló társadalomban az ember- és állatölésnek véget vethessenek.”

A folyóirat 1916-os évfolyamában pedig feltűnik egy tanulmány, egy tudós teozófus nő, Topercer Ákosné tollából, aki már Papp-Váry Elemérné előfutárának tekinthető. Írásának címe: A turánság múltja a tibeti irodalomban Topercerné Blavatsky asszonyra hivatkozik, aki állítólag beszélt a nagy keleti vándorral, Kőrösi Csoma Sándorral is. Ismeretes, hogy a XIX. századi nagy utazó a „jugarok országát” kereste Tibetben, és el akart jutni a mesés Shambala városba, a bölcsesség tárházába, „a buddhista Jeruzsálembe”. (Megjegyzendő, hogy 1842-ben, amikor Kőrösi Csoma meghalt, az 1831-ben született Blavatsky asszony csak tizenegy éves volt.)

„Shambala sokat jelent a turáni ivadékoknak: felöleli az elveszettnek hitt dicsőséges múltat. A magyar nemzet elfeledte talán a létért való nehéz küzdelme közepette régi aranykorát, mivel a nyugat szüntelenül hangoztatta, hogy félvad ázsiai törzsekből származik; lelke azonban, a turáni néplélek, olyan maradt, mint a nemes érc, amelyből az egykori szent város épült; egy szent talaj maga, melyre felépül a ragyogó jövő”, írta Topercerné.

Papp-Váry Elemérné nem publikált a Teozófia című folyóiratban, viszont még 1915-ben Háborús visszhangok címmel kiadott egy verseskötetet. Érdemes idézni, hogyan látta a teozófus nő, aki egy, a fronton szolgáló gyalogsági tábornok felesége, és három gyermekének anyja volt, a világháború harcait. A Halld meg, ó magyar föld! című költemény ötödik versszaka a misztika és a hazafiság figyelemre méltó kombinációja.

„Magyar föld szelleme – te Istentől jött erő!
 Vész tör nemzetedre! – Idézünk! – Jöjj elő!
 Emeld lángpallosod – mutasd meg orcádat
 Hajmeresztő rémül Sisera hadának!
 Mint végítélet dörögjön a hangod
 Sziklákat repessen villámló haragod
 Kárpátoknak rázd meg gránitkő vállait,
 Pusztító fergeteg emelje szárnyait
 Szakadék mélyéből! Havas tetőidről okádj sárkány-tüzet,
 Hogy törjön ízzé-porrá a vad gyilkos sereg
 Lelkednek dühétől!”

A Turul madár... című vers ugyanarról az elszánt és átszellemült, könyörületet nem ismerő hazafiságról tanúskodik:

„Ti elbízott Góliátok, örült göggel telten / Becstelen álutakon kik törtök a jog ellen / Kiknek rontás a jelszava, s méreg a fegyvere... / Turul madár szárnyát bontja – s lecsap fejetekre! / Velőtökbe vágja csőrét; durva fészekrablók... / Érzitek szárnya csapását? Szédültök már bele? / Nem tör senki büntetlenül turulsza fészki!”

1920-ban megjelent Mikor vihar dühöng... című kötetében, a Magyar Hiszekegy folytatásaként született Hitvallással együtt olvasható a Turán legendája című misztikus költemény, három énekben. Ez a verses elbeszélés nem csak azért érdekes, mert ködös mitológiává alakítja át Max Müller XIX. századi német nyelvész gyenge lábakon álló teóriáját a turáni nyelvcsaládról (ide tartozna minden európai és ázsiai nyelv, mely nem árja vagy sémi), de azért is, mert a teozófiát szervesen összekapcsolja a magyarság legendás múltjával, kiterjesztve azt egészen Atlantiszig.

A prológos, ahogy ebből a néhány átszellemült sorból is kitűnik, valóságos himnusz a kozmoszban működő isteni teremtő erőhöz, Fohathoz:

„Ám ha tova veted szűkös földi léted / Szoros bilincseit Ám ha megkísérled bontani szellemed / Angyali szárnyait, Megnyitni lelkednek időn és téreken / Túl-látó szemeit: Akkor e képzelet, mely most lelkeden tép, / Isteni szépségek képében lép eléd. / Akkor lehull rólad a földi fájdalom, / Feléd int béke és nyugalom / S az élő igazság szent forrásaiból / Ámuló lelkedhez Isten lelke szól.”

Maga a történet a „turáni átok” elbeszélése. Turán „a vad, bős és kegyetlen” elpusztította „Déli Atlantisz tengerpartját”, míg le nem verték idegen hadak. Vezérük békét kínált Turánnak, de az visszautasította a „szörnyű átok” miatt: vezetői között belviszály támad, s ez romlásba vitte a népet. Majd a hunok képében megjelennek Turán utódai, végre Árpádként foglaltak hont, immár feloldva az átok alól.

Turán históriáját, meg a hozzá kapcsolódó mesterséges legendákat nehéz komolyan venni, de az már elgondolkodtató, hogy Turán címmel 1913-ban megjelent a turáni társaság (Magyar Ázsia Társaság) folyóirata, melynek első számához nem kisebb személyiség, mint tragikus sorsú gróf Teleki Pál miniszterelnök és földrajztudós írt ihletett bevezetőt. A rokonalanság, az egyedüllét érzése mélyen gyökerezett a

magyar néplélekben, s ez az érzés különösen Trianon után, de már előtte is, a XIX. században is tápot adott a fantázia szárnyalásának. Kőrösi Csoma Sándor is a magyarok rokonait kereste, és Shambala városát indult megtalálni Tibetbe, az 1820-as években. Elgondolkodtató, hogy ábrándjaitól oly sokan száz évvel később sem voltak képesek megszabadulni.

Befejezésül hadd szóljunk röviden Papp-Váry Elemérné Hitvallás című verséről, melyet a Magyar Hiszekegy megismételt szavai foglalnak keretbe.

Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában:

Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.

Ez az én vallásom, ez az én életem,
Ezért a keresztet vállaimra veszem,
Ezért magamat is reá feszítetem.

Szeretném harsogni kétkedő fülébe,
Szeretném égetni reszketők lelkébe,
Lángbetűkkel írni véres magyar égre:

Ez a hit a fegyver, hatalom és élet,
Ezzel porba zúzod minden ellenséged,
Ezzel megválthatod minden szenvedésed.

E jelszót ha írod lobogód selymére,
Ezt ha belevésed kardod pengéjébe,
Halottak országát feltámasztod véle.

Harcos, ki ezt hiszed, csatádat megnyerted,
Munkás, ki ezt vallod, boldog jövőd veted,
Asszony, ki tanítod, áldott lesz a neved.
Férfi, ki ennek élsz, dicsőséget vittél,
Polgár, ki ezzel kelsz, új hazát szereztél,
Magyar – e szent hittel mindent visszanyertél!

Mert a hit az erő! Mert aki hisz, győzött,
Mert az minden halál és kárhozat fölött
Az élet urával szövetséget kötött.

Annak nincs többé rém, mitől megijedjen,
Annak vas a szíve minden vésszel szemben,
Minden pokol ellen, mert véle az Isten!

Annak lába nyomán zöldül a temető,
Virágdíszbe borul az eltiport mező,
Édes madárdaltól hangos lesz az erdő.

Napsugártól fényes lesz a háza tája,
Mézes a kenyér, boldogság tanyája,
Minden nemzetségén az Isten áldása.

Magyar! Te most árva, elhagyott, veszendő,
Minden nemzetek közt lenn a földön fekvő,
Magyar, legyen hited s tiéd a jövőendő.
Magyar, legyen hited, s tiéd az országod,
Minden nemzetek közt az első, az áldott,
Isten, amit néked címeredbe vágott.
Szíved is dobogja, szavad is hirdesse,
Ajkad azt rebegje reggel, délben, estve,
Véreddé, hogy váljon az ige, az eszme:
Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában:
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában!

A versnek semmi köze sincs a racionális hazaszeretethez. Fohász a teremtő és boszszúálló szellemhez, a misztikus, vallásos-nacionalista extázis, a túlvilági jutalommal kecsegtető „irredenta dzsihad” önpusztító himnusza. „Ez a hit a fegyver, hatalom és élet, /Ezzel porba zúzod minden ellenséged!”. Majd újra: „Mert a hit az erő! / Mert aki hisz, győzött, /Mert az minden halál és kárhozat fölött/ Az élet urával szövetséget kötött.” Szegény, korán eltávozott, teozófus Szeréna! Leírta, ami a világháború és a forradalom és az ellenforradalom tragikus káoszában, mély és érthető kétségbeesésében átvillant rajta. Szabad utat engedett elkeseredett indulatainak, majd 1923 novemberében meghalt, nem sejtve, hogy verse annyi tragikus és értelmetlen áldozatra buzdít majd, és még napjainkban, a harmadik évezred második évtizedében is politikailag hasznosítják, tovább kísért bennünket.

H. P. Blavatszky nemcsak a keleti vallások és az európai misztika fúzióját hozta létre, hanem eredeti teóriákkal is gazdagította a teozófiát. A Titkos tanításban tagadhatatlanul eredeti fejtegetések olvashatók a „gyökérfajok” ősidőkbe vesző múltjáról és jövőjéről, Atlantiszról és Lemuriáról, az emberiség keletkezéséről és küldetéséről. A teozófia „eredmítoszával” H.P. Blavatsky nyomán többen is behatóan foglalkoztak, többek között Charles W. Leadbeater és Annie Besant. Utóbbi nem csak teozófus, de jeles szocialista gondolkodó és a nők jogainak harcosa is volt, és a huszadik század elején több előadás-sorozatot is tartott Magyarországon. Most mégsem az ő munkáikból idézek, hanem Arthur E. Powell *Az élet fejlődése a naprendszerben (Az emberiség okkult történelme)* című, magyarul is olvasható könyvéből. Ez az 1920-as években élt szerző, aki az Angol Teozófiai Társulat tagja volt, tömören összefoglalta a teozófia tanítását az emberiség kialakulásáról és jövőjéről.